AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜN ANLATILARI VE VATAN HASRETLERİ İZMİR-MENEMEN (KOYUNDERE) ÖRNEĞİ

Aybüke GÜZAY*

Özet: Gürcistan'ın güneybatısında bulunan Ahıska bölgesi aynı zamanda stratejik olarak çok önemli bir rol oynamaktadır. Konumundan ötürü tarih boyunca mühim bir yer olmakla birlikte, Türklerin de çetin imtihanlardan geçtikleri bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Ahıska Türklerinin yaşadıkları bu coğrafyanın kaderi, 1944 yılında Sovyetler Birliği tarafından değiştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı esnasında *Almanya* ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş, bu kaderin değişmesinde büyük rol oynamıştır. Almanlarla iş birliği yaptıkları gerekçesi ile pek çok millet vatanlarından sürgün edilmiştir. Ahıska Türkleri de tıpkı diğer milletler gibi bir gün içinde trene bindirilmek sureti ile başka memleketlere göç ettirilmiştir. Stalin tarafından bahane edilen bu husus, Ahıska Türklerinin vatanlarını tamamen terk etmelerine sebep olmuştur. Almanlarla herhangi bir iş birliklerinin olmamasına rağmen Ahıska Türkleri de Sovyetler Birliği politikalarının kurbanı olmuştur. O tarihten bu yana Ahıska Türkleri Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkiye gibi farklı ülkelerde dağınık halde yaşamaktadırlar. Türkiye'de İzmir/Menemen-Koyundere mevkinde yaşayan Ahıska Türkleri ise 1990'lı yıllardan itibaren farklı ülkelerden göç ederek Türkiye'ye gelmişler ve burada yaşamayı tercih etmişlerdir. Kendilerine "Ahıska-Kent" adlı bir yerleşim yeri inşa edilmiştir. Burada yaşayan ve sürgün sırasında henüz küçük bir çocuk olan "son tanıklar" bulunmaktadır. Türk tarihine ait açığa çıkarılması gereken hususların araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması elzemdir. Bu çalışmanın amacı sözlü tarih yöntemiyle Ahıska Türklerinin sürgün sırasında ve sonrasında yaşadıklarını incelemek ve değerlendirmektir.

***Anahtar Kelimeler**: Sürgün, Ahıska, Ahıska Türkleri, Göç, Vatan.*

Narratives of Exile and Homeslonging of Ahıska Turks İzmir-Menemen (Koyundere) Example

Abstract: The Ahıska region, located in the southwest of Georgia, also plays a very important strategic role. Although it has been an important place throughout history due to its location, it also attracts attention as a region where Turks went through difficult tests. The fate of this geography where Ahıska Turks lived was changed by the Soviet Union in 1944. The war between Germany and the Soviet Union during World War II played a major role in changing this fate. Many nations were exiled from their homelands on the grounds that they cooperated with the Germans. Ahıska Turks, just like other nations, were emigrated to other countries by being put on a train in one day. This issue, which was used as an excuse by Stalin, caused the Ahıska Turks to completely abandon their homeland. Although they did not have any cooperation with the Germans, Ahıska Turks also became victims of the policies of the Soviet Union. Since then, Ahıska Turks have been living scattered in different countries such as Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan and Turkey. Ahıska Turks living in Izmir/Menemen- Koyundere in Turkey have migrated from different countries to Turkey since the 1990s and chose to live here. A settlement called "Ahıska-Kent" was built for them. There are "last witnesses" living here, who were only a small child at the time of exile. It is essential to research the issues that need to be revealed about Turkish history and pass them on to future generations. The aim of this study is to examine and evaluate the experiences of Ahıska Turks during and after exile through the oral history method.

***Keywords:** Exile, Ahıska, Ahıska Turks, Migration, Homeland.*

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dünyası açısından en önemli sonuçlarından biri Rusya coğrafyasında yaşayan Müslüman-Türk toplumlarının Sovyetler Birliği tarafından sürgüne gönderilmesidir. 1944 yılında gerçekleşen sürgünün en temel bahanesi ise ilgili milletlerin savaş esnasında Almanya ile iş birliği yaptıkları ve Sovyet Rusya'ya ihanet ettikleri meselesidir. Bazı milletlerin bu hususta hiçbir alakaları olmamasına rağmen Stalin aynı uygulamayı pek çok millet üzerinde tatbik etmiştir. Gürcistan'ın güneybatısında yaşayan Ahıska Türklerinin Türkiye'ye olan yakınlığı da sürgünün sebepleri arasında sayılmaktadır. Bir gecede evlerinden çıkarılarak bilinmeyen bir yolculuğa giden Ahıska Türklerinin, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelere götürüldükleri ve uzun yıllar birbirlerinden haber alamadıkları bilinmektedir. Bir diğer husus ise bu yolculuk esnasında Ahıska Türklerinin nüfuslarının önemli ölçüde azalmış olmasıdır. Zira açlık, hastalık ve zor

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, aybuke.guzay@bakircay.edu.tr.

DOI :10.30546/100981.1.2024.016

koşullardan ötürü Ahıska Türkleri sürgün esnasında büyük kayıplar vermişlerdir. 1992 yılında Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabul edilmeleri hakkında çıkan 3835 sayılı kanun ile Ahıska Türkleri gelmeye başlamışlar ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Şu hususu vurgulamak gerekmektedir ki, 1992 yılında ilgili kanunun çıkması üzerine Türkiye'ye gelmeye başlayan Ahıska Türklerinin göç yolculukları 2000'li yıllara kadar devam etmiştir ve halen devam etmektedir. İzmir'e gelen Ahıska Türkleri 1994 yılında Koyundere bölgesine yerleştiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle ilgili bölgeye gelen Ahıskalılar arasında 1944 sürgününü yaşayan kimselerin bulunması ziyadesiyle önemlidir. Tarihin tanıkları olarak kendilerinin yaşantılarının gelecek kuşaklara aktarılması tarihi bir görevdir. Sözlü tarih çalışmalarının önemi ise burada ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada 1944 sürgününü yaşayan Menemen bölgesindeki son tanıklar ile görüşme yapılmış ve o dönemde yaşadıkları kayda alınmıştır. Çalışmanın amacı ise tarihin son tanıklarının yaşadıklarını açığa çıkarmak, gelecek kuşaklara aktarmak ve bu anlatılar üzerine değerlendirme yapmaktır.

1.Ahıska Sürgününün Son Tanıkları: Sürgün Esnasında ve Sonrasında Yaşananlar

Ahıska Türkleri İkinci Dünya Savaşı sonunda sürgüne tabi tutulmuşlar ve Sovyetler Birliği tarafından Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelere göç ettirilmişlerdir (Ganiyeva, 2012: 182). 1944 yılında çok zor şartlar altında yolculuk eden Ahıska Türkleri farklı ülkelere dağıtılmışlar ve uzun yıllar birbirlerinden haber alamamışlardır (Dedeoğlu, 2022: 126). 1989 yılında Ahıska Türkleri bir sürgün daha yaşamışlar, hayatlarını devam ettirdikleri Özbekistan'da çıkan olaylar sonucu burayı da terk etmek durumunda kalmışlardır. "Fergana Olayları" olarak adlandırılan gelişmeler sonucunda Ahıska Türklerinin neredeyse tamamı bir yıl içinde Özbekistan'dan ayrılarak Sovyetler Birliği'nin değişik bölgelerine dağılmışlardır. Bu olayların başlangıcı, Sovyetler Birliği'nin Özbekistan'da pamuk dosyasına ve rüşvet hususlarına dair araştırma yapmak üzere özel yetkililer atamasına dayanmaktadır. Bu çerçevede yapılan tahkikatlar sonucu Sovyet Rusya tarafından temizlik harekâtına girişilmiş ve bu husus Özbekistan'da Moskova'ya karşı bir tepkiye neden olmuştur. Ayrıca Özbekler arasında Moskova yönetimine karşı milliyetçilik duyguları da artmıştır. Genelde gençlerin katıldığı gösterilerde Ruslar aleyhine sloganlar atılmıştır. Fakat bir anda olayların seyri değişmiş ve Türklerin küstahlaştıkları ile onlara derslerinin verilmesi gerektiğine dair söylentiler yayılmaya başlamıştır. Böylece Özbekler ve Ahıska Türkleri arasına nifak sokulmuş ve iki toplum arasında çatışmalar başlamıştır (Osipov, 2019: 23-29). Çıkan olaylar neticesinde 1000'den fazla ev yakılmış ve yıkılmış, 300'den fazla insan katledilmiş ve 100.000'e yakın Ahıska Türk'ü Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır (Agara, 2004: 29-30).

Türkiye Cumhuriyeti bu yaşananlara karşı kayıtsız kalmamış ve Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü için kanun çıkarmıştır. 2 Temmuz 1992 yılında 3835 sayılı kanun ile "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanı" TBMM tarafından kabul edilmiştir (Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun, 1992). Bu kanun üzerine 10 Şubat 1993 tarihinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya'dan toplam 751 kişi Türkiye'ye getirilmiş ve Iğdır'da iskân ettirilmiştir (Keleş, 2020: 18-19). Bu uygulamanın haricinde ilgili ülkelerden göç ederek Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen Ahıska Türkleri de bulunmaktadır. Göç eden ailelerden biri Saadin Hürişanov ve ailesidir. Kendileri İzmir'e gelen ilk ailedir ve İzmir-Pınarbaşı'nda bir evde 5 aile 25 nüfus 3 ay birlikte yaşamışlardır. Saadin Hürişanov Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını almış ve Selahattin Ahıska olarak bize yaşadıklarını ve sürgün dönemini anlatmıştır (Selahattin Ahıska ile Görüşme, 2023).

(Saadin Hürişanov) Selahattin Ahıska: "1944 yılının 14-15 Kasım gecesi bizleri evlerimizden çıkardılar ve yanımıza fazla bir şey almamamız gerektiğini, birkaç güne kadar geri döneceğimizi söylediler. Bizler sadece küçük bir bohça ile yola koyulduk. O zaman ben 7

yaşında idim. Benim iki abim de İkinci Dünya Savaşında idiler. Annem, babam, dört ablam ve ben hayvan vagonlarına bindirildik. 40 günden fazla yolculuk sürdü. Açlık ve hastalıktan iki ablam vefat etti. Biz de Özbekistan'da indirildik ve karantinaya alındık. Uzun süre böyle yaşadık. 1989 yılında ise ikinci sürgünü yaşadık. Özbekistan'daki Fergana olaylarından dolayı Azerbaycan'ın Bakü şehrine göç ettik. Orada da Karabağ Savaşı vardı. Oturduk, düşündük ve Türkiye'ye gitmeye karar verdik. 1994 yılında Azerbaycan'da trene bindik. Tabi Rusya tarafından Ahıska Türkleri geri dönüş mü yapıyor diye takip ediliyorduk. Yine bir 15 Kasım'dı. Türkiyeli bir şoför bizi arabasında sakladı. Yeniden bir göç yaşadık ve vatanımız Türkiye'ye geldik. İzmir'e gelen ilk Ahıska Türkleri bizim ailedir. Pınarbaşı'nda bir evde beş aile yirmi beş nüfus üç ay beraber yaşadık. Çok zorluk çektik, iş bulamadık, vatandaşlık alamadık. Mühendis olmama rağmen ne iş bulduysam çalışmak zorunda kaldım. Para alamadım, bazı yerlerde sigorta da yapmadılar. Fakat bizim ilk amacımız İzmir'e gelen Ahıska Türklerinin yaşamını kolaylaştırmaktı. Hemen bir dernek kurduk ve uzun yıllar bu dernekte çalıştım, mücadele ettim. Omuz omuza hep birlikte yaşadık, bizim millet sürgünlerden dolayı yaşadıklarını unutamadı. Bu yüzden biz iç içe bir arada yaşamayı severiz ve isteriz. Yaşım 86 oldu, yaşlılık parası alıyorum. Emekliliğim yok ama çok şükür, bütün ailem yanımda, 2002 yılında vatandaşlığımızı aldık, burası bizim vatanımız". (Görüşme yeri: İzmir Ahıska Türkleri Derneği-Koyundere, 24.12.2023)

Resim 1: Ahıska günlerinden eski bir fotoğraf. Saadin Hürişanov ve ailesi.

Kaynak: Leyla Bayram arşivi, Koyundere 2024.

Resim 2: İzmir Ahıska Türkleri Derneğinde (Türkiye Ahıska Türkleri Başkanı) İbrahim Agara yönetiminde yapılan toplantı. Sürgün esnasında 6 yaşında olan Saadin Hürişanov (Selahattin Ahıska, karşıda oturmaktadır, mavi gömleklidir).

Kaynak: Leyla Bayram arşivi.

Resim 3: İbrahim Agara başkanlığında yapılan toplantı. Sürgün esnasında 6 yaşında olan Saadin Hürişanov (Selahattin Ahıska).

Kaynak: Leyla Bayram arşivi.

Sürgünü yaşayan ve İzmir'de ikamet eden Ahıska Türklerinden birisi de Süleyman Tayi Bey'dir. Kendisi doktordur ve Karşıyaka'da çalışmaktadır. Sürgün esnasında 6 yaşında olan Süleyman Bey hem sürgün döneminde hem de Kazakistan'daki yaşantısından bahsetmiş ve tıpkı Selahattin Bey gibi bizimle ilgili döneme dair fotoğraflarını paylaşmıştır (Süleyman Ahıskalı ile Görüşme, 2024).

Süleyman Ahıskalı: Edirne Anlaşması sonucunda Osmanlı Devleti Ahıska'yı bırakmak zorunda kaldı. Ahıskalılar Türk'türler. Sonra da 1944 yılında bizi sürdüler. Buraya geldik oturma izni için uğraştık. Biz 300 yıl kan döktük orada. Hiçbir şeyimiz yok, mirasımız yok. 6 yaşındaydım sürüldüğümüzde. Gündüz saat 3-4 idi, geldiler bizleri toplantıya çağırdılar. Ben, annem ve nenem okula toplantıya gittik. Babam tarımdaydı, çalışıyordu, ekin ekiyordu. O arada dediler ki sabahleyin sizleri buradan çıkaracağız. Biz hemen eve geldik toparlanmaya başladık. Babamın durumdan haberi yoktu, çalışmamak mümkün mü, çalışmasa

hemen hapse atarlar. Gece saat 12'de babam geldi. "Ne oluyor burada" dedi. "Bizi sürecekler, çıkaracaklar" dedik. "Olmaz öyle şey" dedi, gece yine çalışmaya gitti. Babam sabah sürgün sırasında bağırdı, fakat askerler babama hemen tüfekle vurdular. 30 gün kadar gittik mal vagonlarında, yolda nenem öldü. Ölenleri hemen gelip alıyorlar sürüklüyorlar, nereye götürüyorlar bilmezdik. Biz bunları sadece izlerdik. Tren durdukça ve vagonları bıraktıkça 2-3 kişi Özbekistan'da kalıyor, 2-3 kişi başka yerde. Yani Ahıskalılar 15-20 yıl birbirlerinden haber alamadan yaşadılar. 18 kişi ahırda kışı geçirdik, 3 bacım da vardı. Yaza çıktık, çalıştık, ekmeğimizi kazandık. 1947'de okula gittim. Babam ve annem köyden çıkamayız dediler, zaten izin de vermiyorlardı. Böyle yaşıyorduk. Kazakistan Çimkent'te yaşadık. Karasu adlı köyde büyüdüm. Seyram'da okudum. Almatı'da üniversiteye gittim. Almatı o zaman başkentti. 1956'ya kadar Rusya teşkilatının takibinde yaşadık, sonra okulu bitirdim, üniversiteye gittim, Tıp Enstitüsünde okudum. Burada sakın Türk diyerek yazılma dediler. Azerbaycanlı diye yazıl dediler. Üniversiteye yazıldım, orada Tıp Fakültesini bitirdim. Hanımım da doktor idi. İkimiz yedi yıl çalıştık. Ben aynı zamanda çalıştığım süre içinde araştırma da yapıyordum. 1981 yılında Moskova'ya gittik. Vatanımıza geri dönmek istedik. Bu yüzden işten atıldım. Köylerimiz vardı, her şeyimiz vardı, hiçbir şeyimiz kalmadı. Yaşıyoruz, evet yaşıyoruz ama nasıl yaşıyoruz. Bizim akrabalarımızın kimisi Kazakistan'da, kimisi Kırgızistan'da, bazıları buraya geldiler, Antalya'da yaşayanlar var, Bursa'da yaşayanlar var. Yaşıyorum ama akrabalarım hep dışarıda. Bu nasıl yaşamaktır? Biz birlikte yaşamak istiyoruz, akrabalarımız yanımızda olsun istiyoruz. Ben halen çalışıyorum, emekliliğim yok, şu an çalışmasam nasıl geçineceğim? Ben doktorum, profesörüm. Ahıska'ya geri dönmek için Türkiye'ye gelmeye karar verdik. Gidelim ki Türkiye bizi Ahıska'ya döndürsün, bizim için Ahıska'yı geri aldırsın. Umudumuz vardı, dernek kurduk. Çalışmaya başladık. 23 yıldır vatanımıza kavuşamadık. Bizim yerimizi versinler, isteyen oraya gitsin. Bari Ardahan'a gidelim. İlerde bizden sonraki nesil Ardahan'dan Ahıska'ya geçerler. Tüm akrabalarımız başka yerlerdedir. Kimisi Kırgızistan'da, kimisi Kazakistan'dalar. Biz de insanız. Çalışmamız lazımdır. Zaten geldiğimizden beri çalışıyoruz. Bizim derneğimiz ilk geldiğimizde Çankaya'da idi. Burayı da talep ediyorduk. Bir köy-kent projesi vardı, buranın toprağını verdiler bize. Selahattin Yeşilkaya var, Koyundere Belediye eski Başkanı, o yardım etti bize. O da eski Ahıskalıdır, eskiden gelmiş ata babaları buraya. O zaman düşünemedik, keşke müstakil evler yaptırsaydık, bizim şenliğimiz çoktur. Kazakistan'da da evim var ama oradaki evimi satmam. Babamın, annemin, bacılarımın mezarı oradadır. Sizler her bayramda ailenizi ziyaret ediyorsunuz, vefat edenlerin mezarlarını ziyaret ediyorsunuz, biz gidemiyoruz. Akrabalarım hep orda, yeğenlerim kaldı, tamam benim burada da komşularım var ama kendi doğduğum yer gibi olmuyor. Ben Kazakistan'da mutlu bir hayat sürdüm. Büyük bir yerde çalıştım, kürsü başkanıydım, sağlık taramasına çıkardık. Buraya geldiğimizde ancak 2009'da diplomamızı tanıdılar. Şu anda Karşıyaka Göz Hastanesinde pratisyen hekim olarak çalışıyorum. İlk geldiğimde derneğe gidip geliyordum, başka iş yapamadım, çalışan insanları görünce gözlerimden yaş geliyordu, bunlar çalışıyor da ben çalışamıyorum diye. 86 yaşındayım 14 yıldır orada çalışıyorum. Gelir lazımdır. (Ahıska Türkleri Derneği, Koyundere, 2024).

Resim 4: 1970 yılında Kazakistan'da iken…Süleyman Ahıskalı'nın babası, annesi, amcasının oğlu, kız kardeşleri ve onların çocukları ile.

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Resim 5: Süleyman Bey'in Kazakistan'da çalışma günlerinden.

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Resim 6: Süleyman Bey ve ekibi, çalıştıkları kurumda mıntıka temizliğinde. (Kazakistan)

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Resim 7: Süleyman Bey ve eşi Raisa Hanım'ın düğünleri-Kazakistan.

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Resim 8: Süleyman Ahıskalı, Menemen Ahıska Türkleri Sürgün Abidesi önünde.

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Resim 9: Ahıska Kent-Menemen-Koyundere.

Kaynak: Süleyman Ahıskalı arşivi, Menemen-Ahıska Türkleri Derneği İzmir Şubesi, 10/02/2024.

Araştırmamız esnasında Türkiye Ahıska Türkleri Başkanı İbrahim Agara ile ayrıca görüştük. Kendisi sürgünü yaşayan bir kimse olmamasına rağmen İbrahim Agara'nın babası İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı savaşan bir kimsedir. Bunun dışında İbrahim Agara yıllardır vermiş olduğu mücadelede Ahıska Türklerinin haklarını alması ve isteyen kimselerin vatanlarına dönmesi amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu yönü ile kendisinin vermiş olduğu bilgiler ve fikirleri özellikle önem taşımaktadır (İbrahim Agara ile Görüşme, 2023).

İbrahim Agara: 1956'dan sonra Sovyetler Birliğinde yaşayan Ahıska Türklerine serbest dolaşma hakkı tanınıyor. Ahıska Türkleri 1953'e kadar bir köyden başka bir köye gidemez, ölüsü varsa başka bir yere götüremez, düğün yapamaz, üniversiteye gidemezlerdi. Böyle yasaklar konulmuştur. Stalin'in ölümünden sonra Ahıska Türklerine serbestlik tanınıyor. Ahıska'ya gidemezsiniz ama Sovyetler Birliği'nin içinde dolaşabilirsiniz diyorlar. O zaman insanlar akrabalarını aramaya başlıyorlar. Yaşıyor mu yaşamıyor mu, nerede

yaşıyor. 1956'da kanun çıkıyor, geri dönüş kanunu fakat Ahıskalılar hariç. Neden? Çünkü Ahıska sınırları Türkiye sınırının hemen yanında. Gürcü Devleti diyor ki: "Türkiye'den bir yaralı gelirse siz Türkler o yaralıyı alırsınız, evinizde bakarsınız, yedirir içirirsiniz, ceplerine para koyarsınız, geri gönderirsiniz. Ama orada bir Gürcü ya da Ermeni olursa hemen bize Türk geldi diye ihbar eder. Yani sizin sınır bölgesinde yaşamanız bizim için tehlikeli." Belki biz başka bölgede yaşıyor olsaydık bize de af çıkardı. Bizim çabamız bu yönde. Bakın, Sovyetler Birliği yıkılalı 30 sene geçti fakat bizim oraya gitmemizi bir türlü istemiyorlar. "Türklerin burada olması tehlikelidir" diyorlar. Özellikle bölgeye Ermenileri getirip yerleştirmişler. Her şeye rağmen çabamız var, mücadelemiz sürüyor. Biz bu davadan hiçbir zaman vazgeçmedik ve haklarımızın iadesini istiyoruz, bizi neden sürdüler? Onun sebebini açıklayın, "isteyen Ahıskalı Türkler gidip Ahıska'da yaşayabilir" deyin. O artık bize kalmış bir şeydir. Türkiye destekliyor fakat başarılı olma hususunda biraz daha yolumuz var. Zira 1921 Moskova Anlaşması bulunmaktadır. Bu toprakları bir daha geri vermeme şartı vardır.[*] Biz o şartı da kabul ediyoruz. Toprağı almayalım, yeter ki orada yaşayalım. 1999'da Gürcistan Avrupa Birliği'ne üye olurken Avrupa Birliği şart koyuyor ve diyor ki: 1944'te siz bu insanları sürdünüz. Bunları geri almanız gerekiyor. Sonra Gürcistan mecliste bir kanun çıkarıyor ve 1944'te sürülenlerle alakalı olarak Türklerden bahsetmiyor. Geri gitmek için 5000 kişi dilekçe veriyor. Dilekçelerin yazımında dahi şartlar koyuyorlar. "Gürcüce yazılması gerek, Türk kelimesi kullanılmayacak, oraya gittikten sonra cami yapmak yok, kiliseler de Allah'ın evidir, ibadetlerinizi orada yapacaksınız. Türkçe okullar olmayacak, Türklüğü kabul etmeyeceksiniz, bir yere toplanmayacaksınız." Bu kanun zaten geri gitmememiz için çıkarılan bir kanundur. Avrupa Birliği son dönemde bu konuda atılımlar yapıyor ve diyor ki: Ahıska Türklerinin memleketlerine geri dönmesi ve af getirilmesi gereklidir. 1921'de biz bu toprakları zaten Rusya'ya vermişiz. Rusya ise 1923'te Batum'u Gürcistan'a verdi. Eğer Gürcistan Avrupa Birliği'ne girecek olursa Rusya Batum'u Gürcistan'dan geri alır. Gürcistan kolay kolay Avrupa Birliği'ne giremez. Bizim mesele çok karışık bir meseledir. Nice insanlar sürgüne uğradılar, hapis yattılar, eziyet çektiler. Biz bu haklarımızı geri istiyoruz. Bizim milli bir davamız var. Çocuklarımıza elimizden geldiği kadar anlatıyoruz. Anıtımız ise Dünya'daki ilk Ahıska sürgünü anıtıdır. (Ahıska Türkleri Derneği Şubesi, Koyundere).

İzmir Ahıska Türkleri Derneği'nin kurucuları hiçbir zaman vatan davasından vazgeçmemişler, bir gün muhakkak Ahıska topraklarına dönecekleri umudu ile yaşamışlardır. İlgili kişiler Mühendis Saadin Ahıska (Ahıska-Görgisimidna, 1937), Doktor Süleyman Ahıskalı (Aspinza-Oşora, 1938) ve Öğretmen İlimdar Agara (İbrahim Agara'nın ağabeyi) (Ahıska-Agara, 1941)'dır. Sürgünü yaşayan kimseler olarak şunları ifade etmişlerdir: "Bu sürgün ve soykırımı yaşamış olan kişiler olarak sayımız çok az kaldı. Bu insanların tek isteği vatanımız Ahıska'ya dönmektir. Benim oğlumun da torunumun da vatanı Ahıska'dır. Ahıska topraklarına Türk adıyla dönmeleri en tabii haklarıdır. Ahıska Türk'ü olmanın bedelini çok ağır ödemiş biz yaşlı neslin tek amacı vatanımız Ahıska'ya dönmektir. Temmuz 2007 tarihinde Gürcistan Meclisinde kabul edilen Geriye Dönüş Kanunu ne yazık ki bizim isteklerimizi tam olarak yerine getirmeyen bir yasadır. Bu ve buna benzer yasalar, eski Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve Gürcistan tarafından birkaç kez çıkarılmıştı. 1961-2011 yılları arasındaki yasalarda da ne Ahıska Türkleri ne de Ahıska adı geçmektedir. Bu şartlarda Ahıskalılar, Gürcistan topraklarına dağıtılacakları endişesini taşımaktadırlar. Sonra da Gürcüleştirme politikasına mı maruz kalacaklar.? Bu endişelere dayanarak ilgili şartlarda halkımızın Gürcistan'a yerleştirilmesine karşı çıktık. Ahıska doğumlu bizler Gürcistan Hükümetinden ve Parlamentosundan şu hususların yerine getirilmesini istiyoruz: Ahıska Türklerinin kendi toprakları olan Ahıska'ya dönebilecekleri resmi olarak ifade edilmelidir. Ahıskalılar sürgüne gönderilirken onların Türk olduğu belirtilmiştir. O halde dönerken de

[*] 16 Mart 1921 Moskova Anlaşması ile Sovyet yönetimi Abhazlar, Osetinler ve Acarlara Özerk Cumhuriyet kurma hakkı tanımış fakat Ahıskalıları bu haktan mahrum bırakmıştır (Dedeoğlu, 2022: 123).

Türk olarak dönmeleri sağlanmalıdır. Gürcistan, Ahıskalılara hiçbir şart koymadan vatandaşlık ve diğer insani haklarını tanımalıdır. Vatana dönüş hareketinde Türkiye'nin rolü belirtilmelidir. Vatana dönecekler için Ahıska'da mesken inşaatına başlanmalıdır" (Agara, 2012: 23-24).

Gürcistan, Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesinde en önemli ülke sayılmaktadır. Zira Ahıska toprakları Gürcistan'ın güney kesiminde yer almaktadır. Gürcistan Hükümeti 1999 yılında yurt dışında yaşayan Ahıskalı Türklerin geri dönüşleri için gerekli yasal düzenlemeleri 6 yıl içinde yapacağını ve 2011 yılına kadar ilgili süreci tamamlayacağını Avrupa Konseyine bildirmiştir. Bu tasarının 2006 yılında Avrupa Konseyi'ne sunulması ile Ahıska Türklerinin umutları yeşermiştir (Zeyrek, 2006: 172-180). Zira Gürcistan 1999 yılında Avrupa Konseyi'ne şartlı üye olmuştur ve yerine getirmesi beklenen şartlardan biri Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönüşlerinin sağlanmasıdır (Keskin, 2017: 35). Gürcistan Devleti 11 Temmuz 2007'de geri dönüş hususundaki mevzuatı imzalamış, fakat sürecin ilerlemesi için başlatmış olduğu bu adımın devamını getirmemiştir (Kariptaş, 2021: 95).

Ahıska Türklerinden sürgün hadisesini yaşayan kişiler ise vatanlarına dönme umutlarını hiçbir zaman kaybetmemişler ve hayatları boyunca bu inançla yaşayarak mücadele etmişlerdir. Şu an için nihai sonucu elde edememiş olsalar da diğer amaçlarının kendi milli davalarını gelecek kuşaklara aktarmak olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Ahıska coğrafyası Gürcistan'ın güney kesiminde olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti ile olan yakınlığı dolayısıyla stratejik olarak ayrıca öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşının başlaması ve Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki savaş sonucunda pek çok millet yurtlarından sürgün edilmiştir. Sovyetler Birliği için sürgünün temel sebebi, ilgili milletlerin savaş sürecinde Almanlar ile iş birliği yapmış olmalarıdır. Fakat Ahıska Türklerinin Almanlarla hiçbir alakası olmamasına rağmen Stalin tarafından sert bir politika tatbik edilmiş ve Ahıska Türkleri de sürgüne tabi tutulmuşlardır. 1944 yılında Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan gibi ülkelere sürgün edilen Ahıska Türkleri uzun yıllar birbirlerinden habersiz yaşamaya çalışmışlardır. 1989 yılında Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri için Fergana olaylarının meydana gelmesi ise Ahıskalıların bir kez daha yaşadıkları yerlerden göç etmelerine sebebiyet veren bir durumdur. Bu durumdan belirli bir süre sonra TBMM Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü hususunda bir karar almış ve 1992 yılında Ahıska Türklerinden 751 kişi kabul edilerek Iğdır'a yerleştirilmişlerdir. Bundan sonra gelen Ahıskalılar göç ederek gelmişler ve Türkiye'de çeşitli şehirlere yerleşmişlerdir. Bu şehirlerden bir tanesi ise İzmir'dir ve Menemen-Koyundere bölgesine aşamalı olarak gelen Ahıska Türklerine zaman içinde TBMM kararı ile Ahıska Kent inşa edilmiş, bölgenin yerel yönetimi tarafından sürgün abidesi anıtı yapılmış ve Ahıska Türklerinin ihtiyaçlarının karşılanması, bölgeye uyum sağlanması gibi hususlarda destek olunmuştur. Bölgeye yerleşenler arasında sürgün hadisesinde henüz küçük bir çocuk olan iki kişi yer almaktadır. Kendileri ile yapılan görüşmeler sonucunda vatanlarına dönme hasretlerinin büyük olduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nden bu hususta çok şey bekledikleri anlaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ne geldikleri ilk vakitler zorluk çekmiş olsalar da dirayetlerini kaybetmemişler ve vatanlarına dönmek amacıyla inançlarını zinde tutmuşlardır. En önemli amaçlarından birisi de gelecek kuşaklara kendi milli davalarını anlatmak ve yaşanılanların unutulmamasını sağlamaktır. Kendilerine yapılan haksızlıkların farkında olarak, bu hakların geri alınması gerektiğini düşünmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti'ne manevi bağlılıkları da gözden kaçmamakla birlikte kendi hatıraları ve akrabaları ile iç içe yaşamak en büyük özlemleri olarak ifade edilebilir. Bu hususu ise uzun seneler ayrı yaşadıkları için birbirlerine olan özlem ve bir arada yaşama hasreti olarak açıklamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun, 1992. Erişim: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3835.pdf 26. 03. 2024.

Agara, İbrahim (2004), *İnsanlık Dramı*, İzmir, Karaca Matbaası, İzmir.

Agara, İbrahim (2012), "Ahıska'ya Dönmek İstiyoruz", *Bizim Ahıska*, Y: 8, S: 25, s. 23-24.

Dedeoğlu, Azad (2022), *Sürgün Kıskacında Ahıska Türkleri*, Kahramanmaraş, Samer Yayınları.

Ganiyeva, Salimna (2012), "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınması ile İlgili Hukuki Sorunlar", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 20, S: 1, s. 175-199.

Kariptaş, Gevher Nesibe (2021), "Dünden Bugüne Ahıska Türkleri", *Ahi Evran Akademisi*, C: 2, S: 1, s. 91-107.

Keleş, Emre (2020), Türkiye'deki Ahıskalı Türklerin Sosyal ve Kültürel Yaşamları Erzincan İli Üzümlü İlçesi Örneği, (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış YLS Tezi), Bilecik.

Keskin, Serhat, Gürsoy, Hazar Ege (2017), "Sovyet ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S: 18, s. 13-46.

Osipov, Aleksandr (2019), "30 Yıl Önce Fergana Olayları", Ç: Orhan Uravelli, *Bizim Ahıska*, S: 54-55, Bahar-Yaz, s. 23-29.

Zeyrek, Yunus (2006), "Avrupa Konseyi Sürecinde Ahıska Türklerinin Vatana Dönüş Meselesi", *Ahıska Araştırmaları*, Ankara, s. 172-180.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Görüşme: Selahattin Ahıska, İzmir Ahıska Türkleri Derneği, Koyundere, İzmir, 24.12.2023.

Görüşme: Süleyman Ahıskalı, İzmir Ahıska Türkleri Derneği, Koyundere, İzmir, 10.02.2024.

Görüşme: İbrahim Agara, İzmir Ahıska Türkleri Derneği, Koyundere, İzmir, 24.12.2023.